

Práca so znevýhodnenými používateľmi v Staromestskej knižnici v Bratislave

Staromestská knižnica v Bratislave je univerzálnou verejnou knižnicou, ktorá plní funkciu mestskej knižnice pre mestskú časť Bratislava-Staré Mesto. Jej zriaďovateľom je samospráva tejto mestskej časti, knižnica je jej rozpočtovou organizáciou. Až do územnej reorganizácie v roku 2001 plnila spolu s ostatnými štyrmi obvodnými knižnicami v Bratislave funkciu okresnej knižnice. Svoje služby poskytuje používateľom nepretržite od roku 1958 – najskôr ako Obvodná ľudová knižnica Bratislava-Staré Mesto, od roku 1972 ako Obvodná knižnica Bratislava I a od roku 1992 ako Staromestská knižnica so štyrmi pobočkami.

V roku 2004 s počtom 18 zamestnancov zaregistrovala 5 368 čitateľov (11,4 % z počtu obyvateľov; z celkového počtu 3 019 školopovinných detí v mestskej časti Bratislava-Staré Mesto bolo v uplynulom roku 53,6 % detí čitateľmi knižnice), dosiahla 353 503 výpožičiek, knižničný fond predstavoval 112 043 knižničných jednotiek – dnes je kompletne elektronicky spracovaný. Tri pobočky poskytujú automatizované výpožičné služby a sú pripojené na internet, zatiaľ na jednej pobočke sú zriadené verejné internetové stanice pre používateľov. V tomto roku plánujeme pripojiť na internet i ostatné dve pracoviská a ukončiť projekt automatizácie. V marci 2005 sme sprístupnili verejnosti vlastnú webovú stránku (www.starlib.sk). Predpokladáme, že do konca tohto roku sprístupníme i online katalóg.

V uplynulom roku sme začali s realizáciou celoknižničných projektov. Prvou lastovičkou bol projekt Informačná príprava seniorov, ďalším úspešným projektom bola účasť štyroch pracovísk knižnice (23 kolektívov a 28 jednotlivcov, t. j. 417 čitateľov) na celoslovenskej čitateľskej súťaži Čítame s Osmijankom – Pridaj sa aj ty!

Na jeseň tohto roku pripravujeme vyhlásenie veľkej čitateľskej súťaže detí vo veku 6 – 9 rokov Čítam, čítaš, čítame, od ktorej si sľubujeme prehĺbenie čitateľských návykov, vzťahu ku knihám, čítaniu a knižnici u najmladších školopovinných detí.

Napriek univerzálnosti knižničného fondu i poskytovaných služieb sa postupne profiluje istá špecializácia jednotlivých pobočiek, vychádzajúca z možností, príležitostí a výhod, ktoré nám umiestnenie našich pracovísk ponúka, z používateľského zázemia, potrieb a požiadaviek používateľov a tiež z osobnostných kvalít zamestnancov. Dôležité je príležitosti vidieť, vedieť ich využiť a rozvíjať.

Pobočka na Panenskej ul. je centrálnym pracoviskom knižnice pre prácu s náučnou literatúrou a špecializuje sa na prácu so seniormi, pobočka na Západnom rade sa špecializuje na prácu so znevýhodnenými používateľmi, najmä deťmi a mládežou.

Pracoviská na Blumentálskej, Záhrebskej a Karadžičovej sú zatiaľ pracoviskami univerzálnymi, poskytujú svoje služby všetkým vekovým kategóriám používateľov. V rámci dlhodobého rozvoja však uvažujeme aj o špecializácii týchto pracovísk.

Medzi vzdelávacie aktivity s najväčšou odozvou medzi našimi používateľmi patria vzdelávacie kurzy *Informačná výchova seniorov* a podujatie *Deti čítajú deťom* pre znevýhodnené deti.

Staromestská knižnica venuje práci so znevýhodnenými deťmi s pomocou používateľmi systematickú pozornosť od roku 1986, keď začala intenzívne spolupracovať so špeciálnou základnou internátnou školou pre sluchovo postihnutých, deťmi domovom Krásna Hôrka (spolupráca trvala do roku 1992) a základnou školou pre chybné hovoriacich. V školskom roku 2003/2004 po presťahovaní školy do nových priestorov v úplne inej bratislavskej lokalite sa táto spolupráca čiastočne obmedzila.

V roku 2004 sme začali hľadať nové možnosti, ako pomôcť znevýhodneným deťom, a tak sme oslovili vedenie Špeciálnej základnej a praktickej školy pre telesne postihnutých, špeciálnej materskej školy a Učňovskej školy na Dúbravskej ceste č. 1 a ponúkli sme im knižničné služby a vzdelávacie podujatia.

Špeciálna základná škola pre telesne postihnutých vzdeláva deti s viacnásobným postihnutím, t. j. mentálnym (ľahkým, stredným a ťažkým) a telesným postihnutím s pridruženým rečovým, resp. zmyslovým postihnutím. Viac ako polovica týchto detí je pripútaná na invalidný vozík. V praktickej škole pre telesne postihnutých sa vzdelávajú absolventi špeciálnej základnej školy, ktorí nemajú predpoklady zvládnuť štúdium v odbornom učilišti. Žiaci sa tu počas trojročného štúdia pripravujú na život v rodine, domovoch sociálnych služieb, resp. na prácu v chránených dielňach.

Aké kolektívne metódy práce s týmito deťmi a mládežou využívame?

Individuálne návštevy knižnice využívajú najmä starší žiaci študujúci rôzne odbory počas vychádzok vo svojom osobnom voľne. Pozorujeme, že sa rýchlo adaptovali a dobre zapojili medzi našich zdravých čitateľov. Učni vyhľadávajú návštevu u nás aj kvôli nadviazaniu spoločenských kontaktov, pretože v internáte sú vo svojej uzavretej komunite a kontakt s novými ľuďmi im viditeľne chýba. Uvedomujeme si dôležitosť zmeny prostredia a vidíme, že kontakt s nami ich obohacuje.

Naše návštevy v areáli školy pre žiakov základného stupňa výučby pripravujeme po dohode s vedením základnej školy. Na tieto stretnutia sa pripravujeme v dlhšom časovom predstihu spolu so zdravými žiakmi Základnej školy na Dubovej ul. č. 1, s ktorou spolupracujeme na projekte *Deti čítajú deťom*. Zdravé deti, žiaci 3. ročníkov základnej školy (8 – 9 roční), ktorí podľa špeciálnych pedagógov dosahujú mentálnu úroveň postihnutých detí vo veku 13 – 15 rokov, prichádzajú čítať svojim postihnutým kamarátom. Pri výbere kníh sme sa zamerali najmä na riešenie osobných problémov napr. v rámci rodiny (súrodenecké vzťahy, kontakt rodič – dieťa, prípadne dospelý – dieťa), na svet rodiny (deti žijú v internáte a niektoré z nich len zriedkavo majú možnosť počas školského roka byť vo svojej rodine), na životné prostredie, ochranu prírody, starostlivosť o vlastné domáce zvieratká.

Návšteva detí v knižnici

Zmyslom našej spolupráce s týmito postihnutými deťmi je objaviť pre nich svet písaného slova ukrytého v knihách. Prípravu na podujatie vnímame zároveň ako pomoc zdravým deťom – žiakom ZŠ Dubová 1, pretože ich motivuje k čítaniu. Učia sa vystupovať na verejnosti, integrovať do spoločnosti aj znevýhodnené deti, pestujú sa u nich návyky spolupráce nielen v rámci triedy, ale aj smerom ku knižnici. Dôležitý je aj pocit užitočnosti, spolupráce a pomoci, pocit napĺňania a obohacovania vzťahov, ale najmä pocit uspokojenia z toho, že prinášame radosť.

Usilujeme sa stotožniť s postihnutými deťmi, chceme im umožniť aspoň na chvíľu zabudnúť na svoj hendikep, nezdôrazňujeme ich postihnutie či odlišnosť. Nemáme ambície suplovať školených špeciálnych pedagógov a psychologov. Snažíme sa eliminovať a minimalizovať bariéry, ktoré stoja medzi postihnutými deťmi, zdravými deťmi a knižnicou.

Často si kladieme otázku, čím sa máme pri styku s našimi znevýhodnenými, telesne postihnutými čitateľmi riadiť. Zatiaľ sa riadime len svojím entuziazmom a veríme, že aj citom pre mieru. Neraz sme si všimli, že deti sa s nami len ťažko lúčili, napriek tomu, že nám pedagógovia často zdôrazňovali, že deti svoju pozornosť nedokážu udržať dlhšie ako 20 minút. Napriek tomu deti po celý čas trvania podujatia reagovali spontánne a často aj hlasno dávali najavo, ako sa im čítanie páči.

Pre naše spoločné "čítanie" sa nám podarilo získať i sponzora, zastupiteľstvo firmy Opavia na Slovensku.

Naša spolupráca sa neobmedzuje len na naše návštevy v priestoroch školy. Počas uplynulého školského roka sme sa dvakrát stretli aj v priestoroch knižnice. Vianočný program pre hendikepované deti sme pripravili v spolupráci so žiakmi ZŠ Dubová, naším stálym partnerom; počas Týždňa slovenských knižníc sme deti prekvapili čitateľským preukazom a zápisom zdarma.

Zo stretnutia Deti čítajú deťom

Žiaľ, navštíviť nás mohli len deti s miernejším telesným postihnutím, pretože knižnica nemá, tak ako nakoniec i väčšina ostatných knižníc na Slovensku, bezbariérový prístup.

V minulom roku sme pozornosť sústredili i na ďalšiu kategóriu našich znevýhodnených (najmä spoločensky) používateľov a začali s realizáciou projektu práce so seniormi. Projekt sme vypracovali na roky 2004 – 2006 a jeho súčasťou je okrem organizovania *informačnej prípravy seniorov* i nadviazanie intenzívnejšej spolupráce s domovmi a klubmi dôchodcov v lokalite, v ktorej knižnica vyvíja svoju činnosť.

Na informačnej príprave seniorov spolupracujeme s Univerzitou tretieho veku pri UK v Bratislave a Katedrou knižničnej a informačnej vedy FiF UK. Informačná príprava seniorov, ktorú úspešne realizujeme už druhý rok, je na Slovensku jediným praktickým výsledkom medzinárodného projektu *EuCoNet* (European Computer Network – for seniors), na ktorom participuje okrem Slovenska aj ČR, Nemecko, Taliansko a Veľká Británia.

EuCoNet je projekt v rámci európskeho programu *Socrates II* (2000 – 2006), podprogramu *Grundtvig*.

Socrates je program Európskeho spoločenstva v oblasti vzdelávania, ktorého hlavným cieľom je podporovať medzinárodnú spoluprácu v tejto oblasti. Podprogram Grundtvig je zameraný na skvalitňovanie celoživotného vzdelávania dospelých, posilňovanie európskej dimenzie v tejto oblasti, skvalitňovanie odbornej prípravy osôb pôsobiacich v oblasti vzdelávania dospelých, inováciu a tvorbu nových vyučovacích metód a vzdelávacích zdrojov.

Realizáciou kurzov informačnej prípravy seniorov napĺňa Staromestská knižnica jednu zo svojich hlavných úloh – podporovať celoživotné vzdelávanie a duchovný rozvoj svojich používateľov.

Cieľom nášho projektu je pomáhať ľuďom v poproduktívnom veku zorientovať sa vo svete informácií, naučiť ich využívať moderné informačné technológie a nájsť si svoje miesto v súčasnej spoločnosti. Pri spracúvaní projektu sme vychádzali z demografickej štruktúry obyvateľstva mestskej časti Bratislava-Staré Mesto, kde žije v súčasnosti asi 27 % populácie v poproduktívnom veku, čo je takmer tretina jej obyvateľov, ktorí počas svojho aktívneho života prispievali k vytváraniu spoločenských hodnôt, teda má zmysel venovať im pozornosť i v poproduktívnom veku. Na porovnanie uvádzam, že v roku 2004 tvorili dôchodcovia takmer 25 % z celkového počtu našich dospelých používateľov.

V minulom roku sme zorganizovali 4 trojdňové bezplatné kurzy, ktoré absolvovalo 47 seniorov z radov našich používateľov (18 mužov a 29 žien). Najviac účastníkov (39) sme zaznamenali z vekovej kategórie 56 – 70 rokov, z vekovej kategórie nad 75 rokov sa zúčastnili 7 frekventanti. V tomto roku v realizácii kurzov pokračujeme, opäť plánujeme zrealizovať štyri kurzy.

Podmienkou zaradenia záujemcov do informačnej prípravy je, aby boli registrovanými používateľmi Staromestskej knižnice. Obsahovo boli kurzy zamerané na oboznámenie sa so základnými pojmami v počítačovej terminológii, s princípmi fungovania PC a vyhľadávanie na internete.

Počet kurzov zďaleka nepokrýva spoločenskú požiadavku. Problémov je hneď niekoľko: nedostačujúce technické vybavenie knižnice – doteraz sme všetky kurzy realizovali v počítačovej učebni na FiF UK na Gondovej ulici. Ak chceme, aby boli efektívne a seniori sa skutočne niečomu i naučili, je nevyhnutnosťou, aby každý mohol pracovať na svojom počítači. V jednom kurze preto môžeme vyškoliť iba 12 frekventantov. Teda toľko, koľko počítačov máme v učebni k dispozícii.

Viac ako štyri kurzy ročne nie sme schopní zvládnuť po personálnej stránke. Organizačne ich zabezpečujeme v rámci stavu svojich pracovníkov, čiže na úkor poskytovania služieb, a nevyzerá to tak, že by sa v tomto smere situácia zmenila k lepšiemu. Problémy sú i s časovým harmonogramom a personálnym zabezpečením prednášateľov. Väčšia šanca mať učebňu k dispozícii je v čase, keď sa na fakulte nevyučuje (skúšobné obdobie, prázdniny). Všetky kurzy viedli učitelia KKIV FiF UK podobne ako tútor (externý pracovník, ktorý pomáhal účastníkom pri praktickom nácviku počítačových zručností) bez nároku na honorár. Záujem o kurzy je veľký, podmienky nie príliš ideálne.

Napriek tomu, tak ako vlastne takmer pri všetkých našich aktivitách, nás neopúšťa nadšenie pre dobrú vec a elán. Teší nás obrovský záujem o túto našu vzdelávaciu aktivitu a radi by sme v nej pokračovali. Pracujeme na získaní sponzora, prípadne grantu na podporu realizácie kurzov, uvažujeme o zapojení študentov, prípadne doktorandov KKIV FiF UK do prednášateľskej činnosti a na jednej z našich pobočiek plánujeme vybudovať počítačovú študovňu, kde by sme v budúcnosti mohli kurzy realizovať.

PhDr. Judita Kopáčiková (kopacikova@starlib.sk)
PhDr. Silvia Fialová (sfi@kvatro.sk)
Staromestská knižnica v Bratislave

In *ITLib. Informačné technológie a knižnice*, roč., 2005, č. 3, s. 41-42.